

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A MAGYARORSZÁGI ZÖLDSÉG- ÉS
GYÜMÖLCSFELDOLGOZÁS
VERSENYKÉPESSÉGÉNEK TERÜLETI VIZSGÁLATA**

Készítette:

Kormos Zoltán

Témavezető:

Dr. Harsányi Endre

egyetemi docens

DEBRECENI EGYETEM

Kerpely Kálmán Doktori Iskola

Debrecen

2017

„Amikor még kis cég voltunk, az óriások vállára kellett állnunk, hogy felnőjünk. Ha távolabb láttam, az azért volt, mert az óriások vállán álltam. De mások másolása nem tehet nagygyá. Szóval a kulcs az, hogy felfedezz egy remek ötletet, és helyi innovációt alkoss.”

Pony Ma, a **Tencent** nevű kínai internetes szolgáltató portál alapítója

1. BEVEZETÉS

Az élelmiszer-termelés és feldolgozás stratégiai jelentőségű gazdasági ágazat a Föld valamennyi országában. A világ növekvő népességének élelmiszerigénye is robbanásszerűen növekszik, az élelmiszer-előállítás ökológiai korlátai viszont adottak. Egyes területek élelmiszer-túltermelése mellett súlyos társadalmi-politikai probléma más területek lakosságának élelmiszerrel való ellátása. Ráadásul az élelmiszerek világkereskedelme révén fokozottan jelennek meg élelmiszerbiztonsági kockázatok is.

Az élelmiszerek előállításában és-feldolgozásában részt vevők globális versenyben állnak egymással. A magyar termelőknek és élelmiszeripari vállalatoknak is ebben a globális versenyben kell helyt állniuk a hazai, illetve az Európai Unió egységes belső piacán és a világpiacon. A világpiac várható további liberalizációja pedig újabb kihívások elé állítja a teljes magyar élelmiszergazdaságot.

1.1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, JELENTŐSÉGE

Az ország alapvető érdeke, hogy az élelmiszergazdaság kiemelkedő adottságait kihasználva, versenyképességét megeremtve, megbízhatóan ki tudja elégíteni a hazai élelmiszerszükségletet, és a külpiacokon is eredményesen tudja értékesíteni termékeit, ezáltal hozzájárulva a gazdaság fejlődéséhez. Ez az érdek különösen annak figyelembevételével fontos, hogy Magyarországon az élelmiszergazdaság a nemzetgazdaság egészén belül lényegesen nagyobb súlyú a termelést, a foglalkoztatást és az exportot tekintve, mint más hasonló gazdasági fejlettségű országokban.

A főleg hazai nyersanyagokra támaszkodó zöldség- és gyümölcsfeldolgozás Magyarországon is az egyik kitörési pontja lehet a stratégiai fontosságú élelmiszeriparnak az évszázados tradíciókra, a felhalmozott tudásra, a rendelkezésre álló munkaerőre, valamint a kiváló termelési adottságokra támaszkodva. Azonban az időjárás, vagy nyersanyagproblémák miatt egyes termékek esetében az ágazat időnként importra kényszerül. Az éghajlati szélsőségek, valamint az értékesítési nehézségek és feltételek az alapanyagot előállító zöldség- és gyümölcstermesztést folytató gazdaságokat gyakran nehéz helyzetbe hozzák.

„A zöldség-gyümölcs ágazat kis területen, nagy termelési értéket előállító, igen intenzív ágazat. Tudás és élők munkája igénye nagy és jelentős szerepet tölt be a vidéki lakosság foglalkoztatásában és helyben tartásában.” (Medina, 2005)

A zöldség-gyümölcs ágazat az Európai Unióban a kevésbé szabályozott területek közé tartozik. A 2200/96/EK és a 2201/96/EK számú rendeletek alapján az Európai Unió zöldség-gyümölcs piacsabályozása úgynevezett „laza” piacsabályozás, azaz nincsenek termelési vagy támogatási kvóták, a megtermelt áru korlátozás nélkül forgalomba hozható, amennyiben a minőségi előírásoknak megfelel.

Ezáltal az ágazat vállalkozásai az Unió belső piacán versenykorlátozás nélkül értékesíthetik termékeiket az élelmiszerbiztonsági, egészségügyi, higiéniai előírások betartásával, ami az Európai Unióhoz való csatlakozásunk után rendkívül erős versenyhelyzetet teremtett a magyar vállalkozások számára. Erre a versenyhelyzetre a többségük nem volt felkészülve. A rendszerváltás és az Európai Unióhoz való csatlakozásunk között eltelt időszak nem volt elegendő az élelmiszeripari, ezen belül pedig a zöldség- és gyümölcsfeldolgozást végző vállalkozások felkészülésére.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunkat követően a zöldség- és gyümölcsfeldolgozást végző szervezeteknek gyökeresen át kellett alakítaniuk termékszerkezetüket, stratégiájukat és értékesítési technikáikat, emelni kellett műszaki-technológiai színvonalukat, hogy meg tudjanak felelni az új piacgazdasági körülmények kihívásainak. A fogyasztói elvárásokhoz való igazodás, a multinacionális kiskereskedelmi láncokba való bejutáshoz, az export piacokon való sikeres szerepléshez pedig folyamatos megújulásra és innovációra van szükségük.

„A versenyképesség megőrzése a folyamatosan változó környezetben ágazati és vállalati szinten egyaránt komoly kihívás. A zöldség-gyümölcs termékpálya liberalizált szabályozásának köszönhetően itt sokkal jobban érvényesülnek a piaci körülmények és a verseny, ami még nagyobb szerepet tulajdonít a versenyképességi elemzéseknek.” (Medina, 2005)

Ezen körülmények figyelembevételével a tanulmányban a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás versenyképességét vizsgálom, az élelmiszeripar kiemelt jelentőségű, dinamikusan fejlődő ágazatának területi elhelyezkedését figyelembe véve.

A tanulmány aktualitását a magyar élelmiszeriparnak, és benne a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás ágazatnak a hazai piacon is rendkívül éles versenyhelyzete, valamint a versenyképességi vizsgálatoknak a regionális tudományokban való markáns megjelenése mellett az adja, hogy statisztikai célokra

rendelkezésre állnak olyan teljeskörűen megfigyelt, adminisztratív adatforrásból (Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Központi Statisztikai Hivatal) származó adatok, amelyek minden vállalkozásra kiterjedő versenyképességi vizsgálatokat tesznek lehetővé.

Magyarország egyik legfontosabb gazdasági érdeke, hogy vállalkozásai a rendkívül erős verseny körülményei között is életképes, tartós növekedési pályán álló, megkerülhetetlen piaci szereplők legyenek a hazai, az európai és a világpiacon egyaránt. Ehhez a vállalatok vezetőinek és a gazdaságpolitikai döntéshozóknak szükségük van a vállalatok és területi egységek versenyképességi pozíciója meghatározására és elemzésére alkalmas, a gyakorlatban is jól felhasználható módszerekre.

„A teljesítmény mérés a gazdálkodó szervezetek minden szintjén a döntéshozók egyik központi feladata. A mérés a hatékony teljesítmény-kontroll előfeltétele. ...”
(Módos, 2004)

1.2. AZ ÉRTEKEZÉS CÉLJA, CÉLKITŰZÉSEI

Az értekezés céljai a következők:

1. A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat nemzetgazdasági jelentőségének bemutatása;
2. Az ágazati versenyképesség szakirodalom által ajánlott mérési módszereinek számba vétele;
3. Az ajánlott mérési módszerek közül a területi szempontokat is figyelembe vevők elemzési célú kiválasztása;
4. A rendelkezésre álló adatok és módszertani leírások alapján a kiválasztott mérési módszerek segítségével a magyarországi megyék és a főváros versenyképességi rangsorának felállítása a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatban;
5. A különböző módszerekkel, ill. mutatókkal felállított rangsorok összevetésével a módszerek, mutatók versenyképességi vizsgálatokra való alkalmasságának mérlegelése;

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

2.1. A FELHASZNÁLT ADATOK FORRÁSA

A tanulmányban a Központi Statisztikai Hivatal gazdaságszerkezeti statisztikája (structural business statistics – SBS) és a Nemzeti számlák közös adatbázisából származó adatokat használtam fel a magyarországi gyümölcs- és zöldségfeldolgozást, illetve tartósítást végző vállalkozások egymáshoz viszonyított, területi szempontú versenyképességének értékeléséhez. Ezen közös adatbázis forrása a KSH Éves gazdaságstatisztikai jelentése, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatalhoz beérkezett adóbevallások. Sajnos meg kell elégednünk az adatbázisban található székhely szerinti adatokkal, mivel telephely szerint nem készítenek mérlegbeszámolót a gazdasági szervezetek.

A vizsgálat során az azonos területi egységben (Budapest és a megyék) székhellyel rendelkező vállalkozások adatait aggregáltan kezelem, vagyis egy „üzemgazdaságnak” tekintem az adott járás/megye gyümölcs- és zöldségfeldolgozást, illetve tartósítást végző vállalkozásainak összességét.

2.2. AZ ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

Az egyes versenyképességi tényezők összehasonlítására rendkívül sokféle indikátor használható, amelyek függenek az adott kutatás céljától és a hozzáférhető adatok, információk körétől.

„Mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban a legelterjedtebb módszer a szervezetek jövedelmezőségének, hatékonyságának vizsgálatához a vállalkozások beszámolóiból képzett mutatók számítása és értelmezése. Belőlük számos létezik a szakirodalomban, mindegyik más-más aspektusban fejezi ki a vállalkozás gazdálkodásának valamely tulajdonságát. Az elemző feladata eldönteni, hogy az adott szervezet megítéléséhez melyiket tartja relevánsnak.” (Kadlecsek, 2013)

A versenyképesség mérésére szolgáló módszerek és magyarázó modellek számba vétele alapján kijelenthető, hogy az ágazati-területi versenyképességnek nincs sem általánosan elfogadott definíciója, sem általános érvényű mérési módszere. Abban azonban egyet ért a szakirodalom, hogy a gazdasági szervezetek működését pénzügyi eredményesség szempontjából leképező mérleg és eredmény-kimutatások alkalmas adatforrásai a versenyképességi számításoknak.

Természetesen a nemzetközi kereskedelmi elméletek is értelmezik egy ország, terület, szektor vagy vállalat versenyképességének fogalmát. Ennek ellenére nem a kereskedelmi elméletek eszközszerét és fogalomkörét használom, mivel a felhasznált adatok nem a nemzetközi kereskedelem témaköréből, hanem a pénzügy-számvitel területéről származnak.

Az értekezésben a területi koncentráció vizsgálata után a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatba tartozó vállalkozások versenyképességének térszerkezeti szempontú vizsgálatához a Celik Parkan által 1994-ben kidolgozott OCRA (Operational Competitiveness Ratings Analysis) módszert használtam. Az OCRA módszerrel a vállalkozások együttes hatékonyságát számítottam ki területi egységenként, majd az így kapott értékek alapján sorba rendeztem a megyéket és a fővárost.

Ezt követte a vezetői számvitel eszközszerének igénybe vétele a szakirodalomban leggyakrabban elkülönített négy gazdasági területre:

- vagyoni helyzet,
- pénzügyi helyzet,
- jövedelmezőség,
- hatékonyság.

E négy területre számított számviteli mutatók elemzésével a versenyképesség mérése körültekintően megvalósítható, az eredményeket az OCRA módszerrel összevetve pedig megalapozottan állíthatóak fel a célul kitűzött versenyképességi rangsorok.

Mind az OCRA, mind a számviteli mutatók vizsgálatokor a 2008 és 2015 közötti időszakot tanulmányoztam. Ugyanis 2008-tól állnak rendelkezésre az aktuális TEÁOR szerint az adatok, a legfrissebb adóbevallások pedig a 2015. évről.

2.2.1. Az OCRA versenyképességi mutató

Az OCRA (Operational Competitiveness Ratings Analysis) módszer alkalmazása során az értékesítés nettó árbevétele és az egyéb bevételek bevétel-kategóriákat hasonlítjuk az anyagjellegű-, illetve a személyi jellegű ráfordítások, az értékcsökkenési leírás, valamint az egyéb költségek és ráfordítások ráfordítás-kategóriákhoz, figyelembe véve e bevételi és kiadási tételek szerkezetét is. Az OCRA-eljárás az adott vállalatot/vállalatcsoportot a legjobb működési eredményt elérő, vagyis egységnyi input

felhasználásával a maximális outputot létrehozó vállalathoz/vállalatcsoporthoz hasonlítja.

A módszert részletesen Parkan (1994), valamint Parkan – Wu (1999a, 1999b) írták le. Ezek a tanulmányok egy lineáris programozási modell segítségével határozták meg a relatív versenyképességet, amelyet Sinha (1996) és Jayanthi at. al. (1999) a mozgó határelemzéssel egészített ki. Tóth (2005) ezt a számítási eljárást alakította tovább, egy olyan sorba-rendezéssé, amely nem igényli a lineáris programozási modell megoldását.

Vizsgálataim során az OCRA módszerrel az adott megye zöldség- és gyümölcsfeldolgozást végző vállalkozásainak együttes hatékonyságát számítottam ki, vagyis az adott megye egységnyi inputfelhasználását helyeztem el a megyék sorában a maximális outputot előállító megyéhez viszonyítva. Az OCRA módszer nemzetgazdasági, ágazati, szakágazati és vállalati szinten is alkalmazható.

Minél magasabb értéket vesz fel a hatékonysági OCRA versenyképességi mutató, annál hatékonyabbak az adott területi egység, adott szakágazatba tartozó vállalkozásai a többi területi egységgel összevetve. Az értékek egymástól való távolságából a különbségek mértékére lehet következtetni. A vizsgálódás a 2008 és 2015 közötti évekre terjedt ki, oly módon, hogy egy-egy megye adott szakágazatba tartozó vállalkozásai „egy termelési egységet” alkotva kaptak egy OCRA versenyképességi értéket, a többi megye azonos szakágazatú vállalkozásaihoz képest.

Az OCRA versenyképességi mutató értékeiből számítjuk hatékonysági OCRA versenyképességi mutatónak a maximális OCRA hatékonysági versenyképességi mutatóhoz mért arányát. Ez a mutató (a könnyebb hivatkozás érdekében Tóth után a továbbiakban HTK%-nak rövidítem) 0 és 100 közötti értékeket vehet fel. Az OCRA versenyképességi mutatóhoz hasonlóan itt is a magas értékek jelentik a magas hatékonyságot.

2.2.2. Vezetői számvitel elemzési eszközei

A területi koncentráció vizsgálata és az OCRA versenyképességi mutató áttekintése után a vezetői számvitel eszközrendszerét hívtam segítségül a versenyképesség méréséhez.

A versenyképességi, hatékonysági sorrendet felállító mutatók kiválasztása során figyelembe kell venni, hogy „a beszámolóból számos mutató készíthető, azonban mindegyik más-más aspektusban fejezi ki a vállalkozás gazdálkodásának valamely tulajdonságát”. (Kadlecsik, 2013)

Vigyázni kell egy-egy kiragadott mutató értékelésével, mivel félre vezetheti az elemzőt, ha nem komplexitásában vizsgálja az adott vállalat/vállalatcsoport/ágazat működését. A mutató-értékek esetleges ugrálásának, jelentős változásának hátterében pedig nem csupán gazdálkodási, hanem pl. szervezeti- vagy adóváltozások is állhatnak. Ezt a problémát enyhítheti a több év gazdálkodási eredményeiből képzett átlagmutatók felhasználása az elemzés során, valamint a kiszámított mutató értékeknek nem csupán a bázishoz való viszonyítása, hanem az alágazati átlaggal, vagy az alágazat legjobbjalval való összevetése is.

Mindezen tényezők figyelembevételével az alábbi számviteli mutatókat választottam ki az alágazat területi versenyképességi vizsgálatához.

2.2.2.1.A vagyoni helyzet vizsgálata

A vagyoni helyzet az eszköz- és a forrásszerkezeti mutatók segítségével vizsgálható. Az elemzéshez a következő **eszközszerkezeti mutatókat** használtam:

$$1. \text{ Befektetett eszközök aránya} = \frac{\text{Befektetett eszközök}}{\text{Eszközök összesen}}$$

A legáltalánosabb eszközszerkezeti mutatók a befektetett eszközök, illetve a forgóeszközök értékét viszonyítják az összes eszközértékhez.

$$2. \text{ Tárgyi eszközök fedezettsége} = \frac{\text{Saját tőke}}{\text{Tárgyi eszközök}}$$

„Azt jelzi, hogy a befektetett eszközökön belül a tárgyi eszközök finanszírozására - közvetlenül a termelésben résztvevő tartósan befektetett eszközökre - a saját tőke milyen mértékben nyújt fedezetet. Kedvező, ha a saját tőke elsősorban ezt az eszközcsoportot fedezi a legnagyobb arányban.”
(Pucsek, 2013)

A felhasznált **forrásszerkezeti mutatók:**

$$3. \text{ Tőkeerősség} = \frac{\text{Saját tőke}}{\text{Források összesen}}$$

A tőkeerősség, vagy más néven tőkeellátottság rátája „a saját tőke részesedését mutatja az összes forrás között. A mutató értelmezhető úgy is, hogy a vállalkozás eszközeit milyen arányban finanszírozza a saját tőke”.

<http://szamvitelez.hu>

4. **Saját tőke növekedési mutató** = $\frac{\text{Saját tőke}}{\text{Jegyzett tőke}}$

A saját tőke alakulásának elemzésekor gyakran alkalmazott arányszám a saját tőke növekedési, vagy más néven saját tőke/jegyzett tőke arány mutató, amely „a saját tőke teljes (tehát nem kizárólag a tárgyévi) növekményének mértékét vizsgálja. Értéke kedvező, ha a mutató 100%-nál nagyobb. A 100%-nál kisebb mutató viszont tőkevesztésre utal, amely ha tartóssá válik, problémákat vetít előre.” <http://szamvitelegg.hu>

2.2.2.2.A pénzügyi helyzet vizsgálata

A vállalkozások pénzügyi helyzetének vizsgálatára alkalmasak a következő mutatók:

5. **Eladósodottság foka** = $\frac{\text{Kötelezettségek}}{\text{Összes eszköz}}$

„Azt mutatja, hogy az eszközök a kötelezettségek hány százalékát fedezik. Törekedni kell, hogy a mutató tartósan (jóval) 1 alatti értéket érjen el.” <http://szamvitelegg.hu>

6. **Hitel fedezettségi mutató** = $\frac{\text{Követelések}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$

A mutató arról ad tájékoztatást, hogy a vállalkozások követeléseit milyen arányban fedezik rövid lejáratú kötelezettségeiket.

7. **Likviditási mutató** = $\frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$

A likviditási mutatók arra keresik a választ, hogy a forgóeszközök egésze vagy kiválasztott része (számláló) hány százalékban fedezi az egy éven belül esedékessé váló kötelezettségeket (nevező). <http://szamvitelegg.hu>

8. **Likviditási gyorsráta** = $\frac{\text{Követelések} + \text{Értékpapírok (forgóeszköz része)} + \text{Pénzeszközök}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$

„A gyorsarány mutató az előző ráta „szigorított” változata. A szigorítás abban áll, hogy a készletek, mint viszonylag lassabban pénzzé tehető forgóeszközök kimaradnak a számlálóból.” <http://szamvitelegg.hu>

2.2.2.3.A jövedelmezőség vizsgálata

A vállalkozások jövedelmezősége gazdálkodásuk legfőbb célja. A jövedelmezőségi mutatók számlálója valamely jövedelem kategóriát (például üzemi eredmény, adózás előtti eredmény, adózott eredmény), nevezőjük pedig valamely, a jövedelem előállításához szükséges erőforrást (befektetett eszközök értéke, alkalmazásban állók száma stb.) tartalmazza. Az elemzés során felhasznált mutatók:

$$9. \text{ Saját tőke – arányos jövedelmezőség (ROE)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Saját tőke}}$$

A Saját tőke-arányos jövedelmezőség a tulajdonosok miatt a legfontosabb jövedelmezőségi mutató. Kifejezi, hogy egységnyi saját tőkével mekkora éves jövedelmet állít elő a vállalkozás. Értéke minél nagyobb, ill. időben is növekvő, annál kedvezőbb a vállalkozás számára.

$$10. \text{ Eszközarányos jövedelmezőség (ROA)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Összes eszköz}}$$

Az Eszközarányos jövedelmezőség szintén kiemelten fontos mutató, amely az egységnyi eszköz lekötésével elérhető jövedelmet mutatja. Értéke, csakúgy, mint az előző mutatónál minél nagyobb, ill. időben is növekvő, annál kedvezőbb a vállalkozás számára. (Pucsek, 2013)

$$11. \text{ Árbevétel arányos jövedelmezőség (ROS)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Összes bevétel}}$$

Az Árbevétel arányos jövedelmezőség megmutatja, hogy egységnyi árbevételből mekkora adózás előtti eredmény képződik, ezáltal a költséggazdálkodás hatékonyságát is jelzi. (Pucsek, 2013)

$$12. \text{ Személyi jellegű ráfordítás – arányos jövedelmezőség} =$$

$$\frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Személyi jellegű ráfordítások}}$$

A Személyi jellegű ráfordítás-arányos jövedelmezőség a ráfordítások egy kiemelt típusa esetében az egységnyi személyi jellegű ráfordítás által generált adózás előtti eredmény nagyságát fejezi ki. <http://szamvitelez.hu>

2.2.2.4.A hatékonyság vizsgálata

$$13. \text{ Egy alkalmazottra jutó (nettó) árbevétel} = \frac{\text{Értékesítés (nettó) árbevétele}}{\text{Alkalmazottak száma}}$$

Az értékesítés (nettó) árbevétele helyett lehet a termelési értéket, vagy a tényezőköltségen vett hozzáadott értéket is szerepeltetni a számlálóban.

$$14. \text{ Bérhatékonyság} = \frac{\text{Értékesítés (nettó) árbevétele}}{\text{Személyi jellegű ráfordítások}}$$

A vetítési alap az élőmunka, vagyis az alkalmazottak száma helyett lehet a személyi jellegű ráfordítások összege. Így a mutató azt fejezi ki, hogy egységnyi személyi jellegű ráfordításhoz hány egységnyi értékesítési árbevétel társul.

$$15. \text{ Összes eszköz forgása} = \frac{\text{Értékesítés (nettó) árbevétele}}{\text{Összes eszköz}}$$

Megmutatja, hogy az összes eszköz hányszor térül meg a nettó árbevételből az adott évben. A mutatót több tényező, köztük az eszközök átértékelése is befolyásolhatja.

$$16. \text{ Tőkehatékonyság} = \frac{\text{Értékesítés (nettó) árbevétele}}{\text{Saját tőke}}$$

A tőkehatékonyság mutatója arról informál, hogy egységnyi saját tőkével hányszoros értékesítési árbevételt ér el a vállalkozás. A mutató értékének növekedés kedvező folyamatot jelez.

A számviteli információs rendszerekből származó egyszerűbb és komplex mutatókon kívül léteznek egyéb, a pénzügyi teljesítményen túli tényezőket is figyelembe vevő mutatórendszerek, mint például a Balanced Scorecard („kiegyensúlyozott mutatószámrendszer”), amely egyensúlyt kíván teremteni a pénzügyi és nem pénzügyi eredmények között. Tanulmányomban azonban kizárólag számszerűsíthető pénzügyi-számviteli eredményeket vizsgállok az SBS adatbázisra támaszkodva, így a kutatók által gyakran alkalmazott kérdőíves felmérésekből nyerhető nem pénzügyi természetű információk (pl. üzleti hangulat indexe) nem képezik elemzésem tárgyát.

Ugyanígy a rendkívül gazdag, és hosszú múltra visszatekintő szakirodalommal rendelkező külkereskedelmi versenyképességi vizsgálatokat sem végzek, mivel a külkereskedelmi statisztikai adatbázisok és a teljesítménystatisztikai adatbázisok összhangja máig nem tudott megvalósulni sem itthon, sem külföldön. Így párhuzamos, esetleg összehasonlító elemzések végzése ezen összhang hiányában nem célravezető.

3. EREDMÉNYEK

3.1. AZ OCRA VERSENYKÉPESSÉGI MUTATÓ

A hatékonysági OCRA versenyképességi mutatók és az azokból képzett HTK% értékek maximumának és minimumának távolsága, valamint a többi HTK% eloszlása a területi egységek versenyképességben meglévő különbségeinek mértékéről szolgál információval.

A vizsgálatok során a legjelentősebb gyümölcs- és zöldségfeldolgozó kapacitásokkal rendelkező megyéket emeltem ki, hiszen 2015-ben az alágazat országos értékesítési nettó árbevételének 77%-át mindössze négy megye produkálta; részesedésük alapján sorrendben Pest (28%), Bács-Kiskun (19%), Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (15-15%). A többi területi egység 0 és 3,7% közötti részesedést ért el.

Vizsgálataim alapján megállapítottam, hogy hosszabb időtávon (a 2008-2015 közötti évekre) nincs nagy különbség a nyereségesen termelő területi egységek egymáshoz viszonyított versenyképességében, nincsenek kiugróan versenyképes megyék. Ellenben egy éves időtávon jelentős különbségek tapasztalhatóak, amelyek az érintett vállalkozások működésének nem kellő stabilitásával magyarázhatóak. A vizsgált években veszteséges területi egységek esetében már jóval nagyobbak a különbségek.

Továbbá megállapítottam, hogy nincs kapcsolat az értékesítés nettó árbevételének volumene és az OCRA módszer szerint számított versenyképesség között. Vagyis az olyan jelentős zöldség- és gyümölcsfeldolgozó kapacitásokkal rendelkező területi egység, mint Pest megye gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazata is lehet akár hosszú időtávon is kevésbé versenyképes, annak ellenére, hogy nyereséget termel. A kisebb vállalkozások pedig lehetnek versenyképesebbek is a nagyoknál. (Pl. Zala megye vállalkozásai)

3.2. VEZETŐI SZÁMVITEL ELEMZÉSI ESZKÖZEI

Az általam kiválasztott számviteli mutatók a terjedelmi korlátok kereteihez igazodva igyekeztek minél átfogóbb képet adni a magyarországi gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásainak vagyoni, pénzügyi, jövedelmezőségi és hatékonysági, összességében pedig versenyképességi helyzetéről megyei, ill. fővárosi szinten aggregálva.

A vezetői számvitel eszköztárába tartozó mutatók többsége esetében az OCRA mutatóhoz hasonlóan hektikus változásokat lehetett tapasztalni mind a mutatók területi egységeként kiszámított értéke, mind a megyék mutatók szerinti rangsora tekintetében. Egyes mutatók esetében az adott évi értékek közelebb álltak egymáshoz, illetve évről-évre csak kisebb mértékben változtak. Más mutatóknál nagyobbak voltak az adott évi különbségek, és időben is jelentősebben változott az értékük.

Az SBS adatbázisból lekérdezett adatokkal a megyei szintnél is kisebb területi egységek (járások, sőt települések) vállalkozásainak, és ezek gazdálkodásának elemzésére is mód nyílik. Erre térképi ábrázolással mutattam példát.

Ha nem egy adott év versenyképességi potenciáljára vagyunk kíváncsiak, hanem a versenyképesség időbeli változását kutatjuk, akkor számításaim alapján ki kell jelentenem, hogy idősor-elemzéssel sem az OCRA mutató, sem a vezetői számvitel általam használt mutatói esetében nem állapíthatunk meg trendszerű folyamatokat az alágazat vállalkozásai versenyképességének alakulásában.

A problémát javaslatom szerint enyhítheti, ha a 2008-2015. évek alapadatait összegezve, a vizsgált évek átlagaként kiszámított mutatók felhasználásával tanulmányozzuk a versenyképességet, és a területi egységeként kiszámított mutatókat az alágazati országos átlaggal, vagy az alágazat legjobbjával vetjük össze.

A 2008-2015. évek átlagában számított mutatók

A leírtak alapján számítottam ki és foglaltam össze az 1. táblázatban a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásainak területi egységek szerint aggregált mutatóinak a maximális mutatóértékekhez viszonyított arányait a 2008-2015. évek átlagában. Így minden területi egységet egy olyan 0-100-ig terjedő skálán helyeztem el, amelyen a 100% az adott mutató maximális értéke. Ezáltal valamennyi számított mutató összehasonlíthatóvá vált egymással. Egyes mutatóknál egészen elnyújtott a területi egységek mezőnye, más mutatóknál viszont jelentős a koncentrálódás, vagyis kisebbek a különbségek.

1. táblázat: A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásainak területi egységek szerint aggregált mutatóinak a maximális mutatóértékekhez viszonyított arányai, 2008-2015 átlag

Forrás: Saját szerkesztés (KSH SBS adatbázis alapján)

(%)

Területi egység	OCRA verseny-képességi mutató (Nyereséget termelő területi egységek)	OCRA verseny-képességi mutató (Veszteséget termelő területi egységek)	Befektetett eszközök aránya	Tárgyi eszközök fedezettsége	Tőkeerősség	Saját tőke növekedése	Eladósodottság foka	Hitel fedezettsége	Likviditási mutató	Likviditási gyorsráta	Saját tőke arányos jövedelmezőség (ROE)	Eszköz-arányos jövedelmezőség (ROA)	Árbevétel arányos jövedelmezőség (ROS)	Személyi jellegű ráfordítás-arányos jövedelmezőség	Egy alkalma-zottra jutó (nettó) árbevétel	Bérhatékony-ság	Összes eszköz forgása	Tőkehatékony-ság
Bács-Kiskun	34		41	57	54	3	61	42	41	25	0	1	1	2	45	62	56	33
Baranya	42	83	37	17	26	1	62	14	43	10	-4	-4	-3	-8	45	71	51	87
Békés	46	23	62	30	48	2	63	18	31	14	1	2	3	3	22	31	33	23
Borsod-Abaúj-Zemplén	65	76	84	14	29	2	70	20	19	15	0	0	0	0	17	37	17	19
Budapest	40	73	51	35	44	1	65	68	41	42	3	8	5	12	26	59	55	41
Csongrád	49	4	69	-4	-6	0	100	21	21	15	87	-26	-17	-28	23	46	60	-345
Fejér	46	62	54	38	48	1	68	28	32	17	-5	-13	-10	-13	26	35	50	33
Győr-Moson-Sopron	68	73	22	100	62	5	48	100	67	58	-1	-4	-4	-8	31	46	31	19
Hajdú-Bihar	54	1	48	29	36	2	75	28	35	17	0	-1	-1	-1	33	48	44	40
Heves	47	66	53	25	29	5	83	26	30	14	-3	-5	-4	-8	33	45	42	45
Jász-Nagykun-Szolnok	42	15	56	55	74	100	45	63	69	43	0	0	0	1	31	48	38	16
Komárom-Esztergom	60	34	48	34	40	3	73	69	33	42	4	9	4	9	30	68	91	71
Nógrád	58		74	29	54	2	57	38	33	31	0	1	0	1	38	45	63	37
Pest	25	89	35	57	49	2	59	36	49	26	1	2	1	3	47	70	63	44
Somogy	32	88	51	26	34	1	64	48	33	31	3	6	2	8	100	100	100	100
Szabolcs-Szatmár-Bereg	66	4	46	41	47	2	64	26	40	19	3	6	3	14	38	64	40	28
Tolna	51	74	100	17	42	3	54	27	19	18	-13	-29	-47	-41	6	19	19	14
Vas	26	40	86	20	39	0	65	62	36	35	4	9	11	13	11	28	26	22
Veszprém	22	67	44	17	19	0	88	24	36	30	100	100	100	100	8	26	36	63
Zala	75		54	75	100	18	25	68	100	100	-1	-7	-5	-9	26	49	56	18
Magyarország			45	42	47	2	64	34	41	23	0	1	1	2	38	58	50	36

A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat területi egységek szerint csoportosított vállalkozásai mutatóinak a 2008-2015. évek átlagai kiszámítása után az OCRA versenyképességi mutató mellett a vagyoni és pénzügyi helyzet, a jövedelmezőség és a hatékonyság vizsgálatára alkalmazott 4-4 mutatóból átlagszámítással **4 mutatócsoportot** képeztem. Az így kapott értékeket a 2. táblázatban foglaltam össze.

2. táblázat: A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásainak a területi egységek szerint összevont adataiból számított mutatócsoportok értékei, 2008-2015 átlag

Forrás: Saját szerkesztés (KSH SBS adatbázis alapján)

(%)

Területi egység	OCRA versenyképességi mutató (Nyereséget termelő területi egységek)	OCRA versenyképességi mutató (Veszteséget termelő területi egységek)	A vagyoni helyzet vizsgálata	A pénzügyi helyzet vizsgálata	A jövedelmezőség vizsgálata	A hatékonyság vizsgálata
Bács-Kiskun	34		39	42	1,0	49
Baranya	42	83	20	32	-4,8	64
Békés	46	23	36	32	2,3	27
Borsod-Abaúj-Zemplén	65	76	32	31	0,0	23
Budapest	40	73	33	54	7,0	45
Csongrád	49	4	15	39	4,0	-54
Fejér	46	62	35	36	-10,3	36
Győr-Moson-Sopron	68	73	47	68	-4,3	32
Hajdú-Bihar	54	1	29	39	-0,8	41
Heves	47	66	28	38	-5,0	41
Jász-Nagykun-Szolnok	42	15	71	55	0,3	33
Komárom-Esztergom	60	34	31	54	6,5	65
Nógrád	58		40	40	0,5	46
Pest	25	89	36	43	1,8	56
Somogy	32	88	28	44	4,8	100
Szabolcs-Szatmár-Bereg	66	4	34	37	6,5	43
Tolna	51	74	41	30	-32,5	15
Vas	26	40	36	50	9,3	22
Veszprém	22	67	20	45	100,0	33
Zala	75		62	73	-5,5	37
Magyar-ország			34	41	1,0	46

A 2. táblázatban feltüntetett adatok alapján az alábbiak szerint alakultak a területi egységek rangsorai az OCRA mutató és a kiszámított számviteli mutatócsoportok esetében a 2008-2015. évek átlagában (az adott mutató szempontjából a legjobb helyzetű, illetve a legnagyobb termelési értéket előállító megyéket (Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megye) kiemelve):

OCRA versenyképességi mutató:

- OCRA versenyképességi mutató a nyereséget termelő területi egységek esetében (azokat az éveket figyelembe véve, amikor az adott területi egységek nyereséget termeltek):

Zala megye → 1. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 3. hely

Hajdú-Bihar megye → 7. hely

Bács-Kiskun megye → 16. hely

Pest megye → 19. hely

- OCRA versenyképességi mutató a veszteséget termelő területi egységek esetében (azokat az éveket figyelembe véve, amikor az adott területi egységek veszteséget termeltek):

Pest megye → 1. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 15. hely

Hajdú-Bihar megye → 17. hely

A vagyoni helyzet vizsgálata:

Jász-Nagykun-Szolnok megye → 1. hely

Bács-Kiskun megye → 6. hely

Pest megye → 8. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 11. hely

Hajdú-Bihar megye → 15. hely

A pénzügyi helyzet vizsgálata:

Zala megye → 1. hely

Pest megye → 9. hely

Bács-Kiskun megye → 10. hely

Hajdú-Bihar megye → 13. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 15. hely

A jövedelmezőség vizsgálata:

Veszprém megye → 1. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 5. hely

Pest megye → 9. hely

Bács-Kiskun megye → 10. hely

Hajdú-Bihar megye → 14. hely

A hatékonyság vizsgálata:

Somogy megye → 1. hely

Pest megye → 4. hely

Bács-Kiskun megye → 5. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 8. hely

Hajdú-Bihar megye → 9. hely

A fenti eredmények a szakirodalomban többször megfogalmazottakat támasztják alá, miszerint a vállalkozások jövedelmezőségének, hatékonyságának vizsgálatához számos mutató választható, amelyek mindegyike „más-más aspektusban fejezi ki a vállalkozás gazdálkodásának valamely tulajdonságát” (Kadlecsek, 2013). Így természetesnek kell tekintenünk, hogy nem ugyanazokat a rangsorokat állítják fel a vagyoni, a pénzügyi, a jövedelmezőségi és a hatékonysági helyzetet felmérő mutatók, illetve az OCRA versenyképességi mutató.

Számításaim a szakirodalom azon állítását (Tóth, 2005) is alátámasztják, amely szerint nem a legnagyobb árbevételű vállalkozások, ill. területi egységek (Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megye) a leginkább versenyképesek, jövedelmezők és hatékonyak, a legstabilabb vagyoni és pénzügyi helyzetűek. Hiszen kis termelési értéket előállító területi egység áll a rangsor élén az OCRA mutatónál, és minden kiszámított számvetési mutatócsoportban egyaránt. Ennek a hivatkozott szakirodalom alapján legfőképp szervezési-szervezeti-koordinációs és alkalmazkodóképességi okai lehetnek.

A 2015. évre számított mutatók

A 2015. évre kiszámított mutatók értékeit foglaltam össze a 3. táblázatban (ez a legutóbbi év, amelyre rendelkezésre állnak a szükséges adatok.). A mutatóértékek egy 0-100-ig terjedő skálán foglalnak helyet. A 100% itt is az adott mutató maximális értékét jelenti. Ezáltal biztosítható a mutatók összehasonlíthatósága.

Egyes mutatóknál itt is egészen elnyújtott a területi egységek mezőnye, más mutatóknál viszont koncentráció tapasztalható, vagyis kisebbek az eltérések.

3. táblázat: A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásainak területi egységek szerint aggregált mutatóinak a maximális mutatóértékekhez viszonyított arányai, 2015

Forrás: Saját szerkesztés (KSH SBS adatbázis alapján)

Területi egység	OCRA versenyképességi mutató (Nyereséget termelő területi egységek)	OCRA versenyképességi mutató (Veszteséget termelő területi egységek)	Befektetett eszközök aránya	Tárgyi eszközök fedettség	Tőkeerősség	Saját tőke növekedése	Eladódottság foka	Hitel fedettség	Likviditási mutató	Likviditási gyorsráta	Saját tőke arányos jövedelmezőség (ROE)	Eszköz arányos jövedelmezőség (ROA)	Árbevétel arányos jövedelmezőség (ROS)	Személyi jellegű ráfordítás arányos jövedelmezőség	Egy alkalmas zottra jutó (nettó) árbevétel	Bérhatékony	Összes eszköz forgása	Tőkehatékony
Bács-Kiskun	100		34	88	60	3	49	51	7	17	4	5	3	5	83	66	49	3
Baranya	24		5	29	26	0	10	22	100	7	25	2	1	2	100	100	79	100
Békés	9		47	70	63	13	48	57	6	25	9	13	11	12	48	45	37	2
Borsod-Abaúj-Zemplén	0		68	48	65	2	35	97	10	37	68	99	100	100	30	41	32	2
Budapest	1		44	59	48	1	65	55	5	20	31	34	17	36	61	86	62	5
Csongrád	4		47	3	3	0	100	29	4	14	-671	-42	-22	-32	62	61	63	82
Fejér	33		60	46	50	1	61	34	3	11	2	3	2	2	68	46	44	3
Győr-Moson-Sopron	19		22	32	49	1	18	80	45	31	-56	-18	-9	-12	62	53	60	16
Hajdú-Bihar	38		39	59	49	2	58	45	6	16	-37	-38	-29	-45	75	62	40	3
Heves		92	43	30	21	12	90	26	4	8	4	2	2	2	44	33	29	5
Jász-Nagykun-Szolnok	15		47	82	75	100	38	100	11	38	0	1	1	1	87	59	34	2
Komárom-Esztergom	0		40	56	44	3	66	71	4	26	100	100	32	74	68	96	100	8
Nógrád	10		62	59	70	2	39	39	5	25	0	0	0	0	73	50	52	3
Pest		76	23	98	55	3	29	52	20	33	5	3	1	2	87	74	78	10
Somogy		99	55	50	53	2	41	50	7	26	20	25	20	42	51	81	37	3
Szabolcs-Szatmár-Bereg		0	38	59	47	2	57	34	7	13	9	9	8	11	58	55	33	3
Tolna		99	100	18	35	1	48	10	1	4	-169	-133	-243	-120	12	19	16	2
Vas	0		98	14	27	0	73	11	1	9	27	16	43	18	7	11	8	1
Veszprém	1	100	31	71	44	1	70	41	5	20	-16	-16	-5	-5	17	34	88	7
Zala			50	100	100	23	13	78	22	100	2	3	3	2	29	32	36	1
Magyarország			37	66	52	2	50	44	8	17	-3	-3	-2	-3	73	63	49	4

A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásainak a területi egységek szerint összevont adataiból a 2015. évi mutatóértékek kiszámítása után az OCRA versenyképességi mutató mellett a vagyoni és pénzügyi helyzet, a jövedelmezőség és a hatékonyság vizsgálatára alkalmazott 4-4 mutatóból átlagszámítással 4 mutatócsoportot képeztem az előzőek (2008-2015. évi átlag) mintájára, annak érdekében, hogy a legfrissebb helyzetről is képet alkothassak. Az így kapott mutatóértékeket a 4. táblázatban foglaltam össze.

4. táblázat: A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásainak a területi egységek szerint összevont adataiból számított mutatócsoportok értékei, 2015

Forrás: Saját szerkesztés (KSH SBS adatbázis alapján)

(%)

Területi egység	OCRA versenyképességi mutató (Nyereséget termelő területi egységek)	OCRA versenyképességi mutató (Veszteséget termelő területi egységek)	A vagyoni helyzet vizsgálata	A pénzügyi helyzet vizsgálata	A jövedelmezőség vizsgálata	A hatékonyság vizsgálata
Bács-Kiskun	100		46	31	4	50
Baranya	24		15	35	8	95
Békés	9		48	34	11	33
Borsod-Abaúj-Zemplén	0		46	45	92	26
Budapest	1		38	36	30	54
Csongrád	4		13	37	-192	67
Fejér	33		39	27	2	40
Győr-Moson-Sopron	19		26	44	-24	48
Hajdú-Bihar	38		37	31	-37	45
Heves		92	27	32	3	28
Jász-Nagykun-Szolnok	15		76	47	1	46
Komárom-Esztergom	0		36	42	77	68
Nógrád	10		48	27	0	45
Pest		76	45	34	3	62
Somogy		99	40	31	27	43
Szabolcs-Szatmár-Bereg		0	37	28	9	37
Tolna		99	39	16	-166	12
Vas	0		35	24	26	7
Veszprém	1	100	37	34	-11	37
Zala			68	53	3	25
Bács-Kiskun	100		46	31	4	50

A 4. táblázatban feltüntetett adatok alapján az alábbiak szerint alakultak a területi egységek rangsorai az OCRA mutató és a kiszámított számviteli mutatócsoportok esetében 2015-ben (az adott mutató szempontjából a legjobb helyzetű, illetve a legnagyobb termelési értéket előállító megyéket (Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megye) kiemelve):

OCRA versenyképességi mutató:

- OCRA versenyképességi mutató a nyereséget termelő területi egységek esetében (azokat az éveket figyelembe véve, amikor az adott területi egységek nyereséget termeltek):

Bács-Kiskun megye → 1. hely

Hajdú-Bihar megye → 2. hely

Pest megye → 16. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 18. hely

- OCRA versenyképességi mutató a veszteséget termelő területi egységek esetében (azokat az éveket figyelembe véve, amikor az adott területi egységek veszteséget termeltek):

Veszprém megye → 1. hely

Pest megye → 5. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 6. hely

A vagyoni helyzet vizsgálata:

Jász-Nagykun-Szolnok megye → 1. hely

Bács-Kiskun megye → 5. hely

Pest megye → 7. hely

Hajdú-Bihar megye → 12. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 14. hely

A pénzügyi helyzet vizsgálata:

Zala megye → 1. hely

Pest megye → 11. hely

Hajdú-Bihar megye → 13. hely

Bács-Kiskun megye → 14. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 16. hely

A jövedelmezőség vizsgálata:

Borsod-Abaúj-Zemplén megye → 1. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 7. hely

Bács-Kiskun megye → 9. hely

Pest megye → 10. hely

Hajdú-Bihar megye → 18. hely

A hatékonyság vizsgálata:

Baranya megye → 1. hely

Pest megye → 4. hely

Bács-Kiskun megye → 6. hely

Hajdú-Bihar megye → 9. hely

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye → 13. hely

A 2015. évre végzett számításaim is a szakirodalom azon állítását (Tóth, 2005) támasztják alá, amely szerint nem feltétlenül a legnagyobb árbevételű vállalkozások, ill. területi egységek (Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megye) a leginkább versenyképesek, jövedelmezők és hatékonyak, a legstabilabb vagyoni és pénzügyi helyzetűek. Hiszen az OCRA mutató kivételével kis termelési értéket előállító területi egység áll a rangsor élén minden kiszámított számviteli mutatócsoportban a 2015. évben.

Vizsgálataim elvégzése után én is azokkal a szerzőkkel értek egyet, akik azt az álláspontot képviselik, hogy nincs minden tényezőt figyelembe vevő módszer és mindent egyszerre mérő mutató. Ezért osztom Molnár Attila azon megállapítását, hogy a versenyképességet mérő módszerek „egységes elfogadásáról nem beszélhetünk.” (Molnár, 2006)

Azonban az általam felállított és alkalmazott mutató-rendszer mégis számos hasznos információval szolgál a vizsgált területeken, amely információkat rendszerbe foglalja, és jól szemlélteti. Mind az OCRA versenyképességi mutató, mind a kiválasztott vezetői számviteli mutatók használható sorrendet állítanak fel a megyék és Budapest gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatba tartozó vállalkozásainak vagyoni és pénzügyi helyzetére, jövedelmezőségére, hatékonyságára, és versenyképességére vonatkozóan.

Mindezek tükrében a szakirodalommal egyetértve kijelenthetem, hogy a gazdasági szervezetek működését pénzügyi eredményesség/jövedelmezőség/hatékonyság és ezáltal versenyképesség szempontjából leképező mérleg és eredmény-kimutatások alkalmas adatforrásai a versenyképességi számításoknak. Továbbá az SBS adatbázis kiválóan használható a versenyképességi számítások alapadatai forrásaként nem csupán ágazati, hanem területi szempontból is, ami a területi kutatók/regionalisták eddig fel nem tárt kincseshányójává teszi, természetesen nem megfélemezve a székhely-telephely problematikájáról.

4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásai versenyképességének térszerkezeti szempontú vizsgálata során a hatékonysági OCRA versenyképességi mutató (HTK), és annak a maximális hatékonysági OCRA versenyképességi mutatóhoz mért arányának (HTK%) jelentős ingadozását tapasztaltam a vizsgált 2008 és 2015 közötti években, valamennyi területi egység vonatkozásában. Ezzel párhuzamosan a megyék rangsora is évről-évre jelentősen átalakult.

A vezetői számvitel eszközrendszerébe tartozó mutatók többsége esetében hasonlóan hektikus változásokat lehetett tapasztalni mind a mutatók területi egységenként kiszámított értéke, mind a megyék mutatók szerinti rangsora tekintetében.

A mutató-értékek ugrálásának, jelentős változásának elsősorban a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatnak a mezőgazdasági termelés eredményességétől (adott évi termés mennyisége és az attól nagyban függő alapanyag-beszerzési árak, ill. feldolgozóipari munkaerőköltség) való nagyfokú függősége lehet az oka. Az alágazat vállalkozásainak kiszámíthatóbb működéséhez stabil, egyenletes mennyiségű és

megbízható minőségű hazai gyümölcsre és zöldségre van szükség, mivel az alágazat döntően Magyarországról származó alapanyagokat használ fel. A gyümölcs és zöldségtermesztés pedig különösen kiszolgáltatott az időjárási és piaci körülményeknek. Erre lehet következtetni az egy alkalmazottra jutó (nettó) árbevétel és a bérhatékonyság mutatójának területi egységenként hasonló irányú és mértékű elmozdulásából, valamint a dolgozat 1. számú mellékletében látható anyagjellegű ráfordítások értékének évenként jelentős eltéréseiből. De nem csupán gazdálkodási, hanem számos egyéb ok (pl. szervezeti- vagy adóváltozás) is állhat a mutató-értékek olykor heves ingadozásának hátterében.

Az eredmények alapján a gyümölcs- és zöldségfeldolgozásban – ahogy az egész élelmiszergazdaságban – erősíteni kell az integrációt (a mezőgazdasági termelők és az élelmiszeripari feldolgozók szervezett együttműködését), hiszen ennek segítségével a feldolgozóipar mezőgazdasági alapanyaggal való ellátása stabilabbá, kiszámíthatóbbá válhat. A mezőgazdasági termelőknek pedig nagy segítséget jelenthet az élelmiszeripari feldolgozók által nyújtott finanszírozás.

Gazdasági és társadalmi okokból is fontos, hogy a kiváló természeti adottságokra és a gazdag agrárhagyományokra építő gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat termékei minél magasabb feldolgozottsággal és nagyobb hozzáadott értékkel jussanak el a fogyasztókhoz. Ma a zöldség- és gyümölcstermés jelentős része ugyanis feldolgozatlan áruként hagyja el az országot. Ezen további fejlesztésekkel lehet változtatni, ami új munkahelyeket teremt és a feldolgozóiparban dolgozók fizetésének emelkedésével járhat.

Magyarország, méretei miatt, a nemzetközi versenyben a mennyiségi termeléssel nem érhet el eredményt. Számunkra az egyedi, minőségi, akár kézműves termékek hozhatnak sikert. Számos feltétel (uniós pályázatok, hitelprogram, alacsony kamatok) most állt össze az élelmiszeripar fejlesztésére, így a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatnak is most van „történelmi” lehetősége a fejlődésre. Javítani kell a termékminőséget, a műszaki-technikai-biológiai tényezőket, a termékszerkezetet, a logisztikát, illetve a termelői és az értékesítő szervezetek együttműködését a biztonságos áruellátás érdekében.

5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Az értekezésben a szakirodalomban nem olvasható, átfogó képet adtam a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatnak Magyarország gazdasági életében betöltött szerepéről országos és területi vonatkozásban egyaránt.
2. Összegeztem a szakirodalom által ajánlott ágazati versenyképességi vizsgálati módszereket, eljárásokat, és kiválasztottam közülük azokat, amelyek alkalmasak a területi szempontok figyelembe vételére is.

3. Az OCRA módszer és a vezetői számvitel eszközrendszerének felhasználásával egy mutató-rendszert állítottam fel. A mutatórendszert a szakirodalomból kiválasztott OCRA mutató, valamint a vállalkozások vagyoni és pénzügyi helyzetét, jövedelmezőségét és hatékonyságát felmérő négy-négy számvitel mutató alkotja. A vagyoni és pénzügyi helyzetet, jövedelmezőséget és hatékonyságot felmérő négy-négy mutatóból átlagszámítással 4 mutatócsoportot képeztem. Elemzésem alapján kijelenthető, hogy a felállított mutatószám-rendszer alkalmas területi egységek ágazati szempontú versenyképességi, hatékonysági és jövedelmezőségi rangsorának megállapítására. Segítségével 2008-tól 2015-ig évenként meghatároztam a magyarországi megyék és Budapest rangsorait az OCRA mutató, a vagyoni és pénzügyi helyzet, a jövedelmezőség, a hatékonyság és ezáltal a versenyképesség szempontjából az SBS adatbázisból kinyerhető mérleg és eredménykimutatásokból származó adatok felhasználásával. Ilyen jellegű elemzés pedig jelen dolgozatig nem készült a zöldség-, és gyümölcsfeldolgozást végző vállalkozások területi szempontú vizsgálatára.
4. Az adatokat látva el kellett vetnem azon hipotézisemet, amely szerint a nagyobb termelési értéket előállító vállalkozások, ill. területi egységek jobb helyen szerepelnek a versenyképességi rangsorokon, mint az alacsonyabb árbevételt elérők. Ugyanis a versenyképességi, jövedelmezőségi és hatékonysági rangsorok élén jellemzően olyan területi egységek álltak 2008 és 2015 között, ahol kisebb vállalkozások működtek a vizsgált alágazatban.

6. GYAKORLATBAN ALKALMAZHATÓ EREDMÉNYEK

A dolgozatban bemutatott mutatórendszer alkalmas konkrét vállalkozások, területi egységek és akár ágazatok egymáshoz mért versenyképességi, jövedelmezőségi és hatékonysági szempontú vizsgálatára. A bemutatott számítások a vállalkozások mérleg- és eredmény-kimutatásaiból származó adatokkal viszonylag egyszerűen elvégezhetőek.

A vizsgálatokhoz a kutatók és gazdasági szakemberek rendelkezésére áll a Központi Statisztikai Hivatal SBS adatbázisa, de a vállalati, ill. szakpolitikai döntéshozók egyéb forrásból származó számviteli adatokat is kiválóan használhatnak, ugyanis a mutatórendszer nem igényel semmiféle előfeltevést. A mutatórendszer előnye a nagyon sokrétű és rugalmas felhasználási lehetősége, ill. az ellenőrzött adatok miatti megbízhatósága.

A rangsorok felállítása és az operatív döntéstámogatás mellett alkalmas vállalati, sőt, akár területfejlesztési stratégiák kialakításának, formálásának támogatására is.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Az értekezésben átfogó képet adtam a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatnak Magyarország gazdasági életében betöltött szerepéről országos és területi vonatkozásban egyaránt.

Összegeztem a szakirodalom által ajánlott ágazati versenyképességi vizsgálati módszereket, eljárásokat, és kiválasztottam közülük azokat, amelyek alkalmasak a területi szempontok figyelembe vételére is.

Az OCRA módszer és a vezetői számvitel eszközrendszerének felhasználásával egy mutató-rendszert állítottam fel, amelynek segítségével 2008-tól 2015-ig évenként meghatároztam a magyarországi megyék és Budapest rangsorait az OCRA mutató, a vagyoni és pénzügyi helyzet, a jövedelmezőség, a hatékonyság és ezáltal a versenyképesség szempontjából az SBS adatbázisból kinyerhető mérleg és eredmény-kimutatásokból származó adatok felhasználásával.

Azonban az OCRA versenyképességi mutató (HTK) jelentős ingadozását tapasztaltam a vizsgált 2008 és 2015 közötti években, valamennyi területi egység vonatkozásában. Ezzel párhuzamosan a megyék rangsora is évről-évre jelentősen átalakult. A vezetői számvitel eszközrendszerébe tartozó mutatók többsége esetében hasonlóan hektikus változásokat lehetett tapasztalni mind a mutatók területi egységenként kiszámított értéke, mind a megyék mutatók szerinti rangsora tekintetében. Ezért idősor-elemzéssel sem az OCRA mutató, sem a vezetői számvitel általam használt mutatói esetében nem állapíthattam meg trendszerű folyamatokat az alágazat vállalkozásai versenyképességének alakulásában.

A probléma enyhítésére a 2008-2015. évek alapadatait összegezve a vizsgált évek átlagaként, területi egységenként kiszámított mutatókat az alágazat legjobbjal vettem össze. Ezt követően az OCRA versenyképességi mutató mellett a vagyoni és pénzügyi helyzet, a jövedelmezőség és a hatékonyság vizsgálatára alkalmazott 4-4 mutatóból átlagszámítással 4 mutatócsoportot képeztem.

Az így kapott eredmények megcáfolták hipotézisem, és alátámasztották a szakirodalom azon állítását, amely szerint nem feltétlenül a legnagyobb árbevételű vállalkozások, ill. területi egységek (Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megye) a leginkább versenyképesek, jövedelmezők és hatékonyak, a legstabilabb vagyoni és pénzügyi helyzetűek.

Az általam felállított és alkalmazott mutató-rendszer számos információval szolgál a vizsgált területeken, amely információkat rendszerbe foglalja, és jól szemlélteti. A mutató-rendszer alapján felállított sorrend jól használható a megyék és Budapest gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatba tartozó vállalkozásainak vagyoni és pénzügyi helyzetére, jövedelmezőségére, hatékonyságára, és versenyképességére vonatkozóan.

Mindezek tükrében a szakirodalommal egyetértve kijelenthetem, hogy a gazdasági szervezetek működését pénzügyi eredményesség/jövedelmezőség/hatékonyság és ezáltal versenyképesség szempontjából leképező mérleg és eredmény-kimutatások alkalmas adatforrásai a versenyképességi számításoknak. Az SBS adatbázis pedig kiválóan használható a versenyképességi számítások alapadatai forrásaként ágazati és területi szempontból egyaránt.

8. IRODALOM

- Jayanthi S. – Kocha B.– Sinha K. (1999):* Competitive analysis of manufacturing plants: An application to the US processed food industry, *European Journal of Operational Research*, 118, 2, 217
- Kadlecsik R. (2013):* A feldolgozóipari vállalkozások elemzése jövedelmezőségi és hatékonysági mutatók alapján, *Statisztikai Szemle*, 91. évfolyam 11. szám
- Medina V. (2005):* A magyar zöldség-gyümölcs ágazat vizsgálata és ágazati stratégiájának megfogalmazása, Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola Agrárközgazdasági Ph.D. Program, Budapest, 11-12., 36. o
- Molnár A. (2006):* Versenyképesség és –stratégiák a magyar élelmiszeriparban az uniós csatlakozás tükrében, Budapest, Akadémiai Kiadó, 22-23. o.
- Módos Gy. (szerk.) (2004):* A versenyképesség összetevői és mérési módszerei a hús-termékpályán. Agroinform Kiadó, Budapest, 33., 147. 156. o.
- Parkan C. (1994):* Operational competitiveness ratings of production units. *Managerial and Decision Economics*, 15. 201-221. o.
- Parkan C. – Wu M-L. (1999a):* Measuring the performance of operations of Hong Kong's manufacturing industries, *European Journal of Operational Research*, p. 235-258.
- Parkan C. – Wu M-L. (1999b):* Measurement of the performance of an investment bank using the operational competitiveness rating procedure, *Omega* p. 201.
- Pucsek J. (2013):* Pénzügyi és számviteli kontrolling, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest
- Sinha K. (1996):* Moving frontier analysis: an application of data envelopment analysis for competitive analysis of a high-technology manufacturing plant. *Annals of Operation Research*, 66. p. 197-218. o.
- Tóth J. (2005):* Működési versenyképesség és hajtóerői a hazai húsiparban, *Közgazdasági Szemle*, LII. évf., 2005. július–augusztus (743–762. o.)

9. PUBLIKÁCIÓK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR

Nyilvántartási szám: DEENK/250/2017.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Kormos Zoltán
Neptun kód: CHJ220
Doktori Iskola: Kerpely Kálmán Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10060432

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű elektronikus periodikum (1)

1. Szerk. Fábiánné Peszteritz, M., **Kormos, Z.**: Fókuszban a megyék [elektronikus dokumentum].
Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2017.

Magyar nyelvű könyvrészek (4)

2. **Kormos, Z.**: Ipar - Építőipar.
In: Magyarország régiói / kész. Faluvégi Albert [et al], Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 42-44, 2011.
3. **Kormos, Z.**: Az élelmiszeripar alágazatainak jelentősége az Észak-Alföldön.
In: Tanulmányok az agrár- és a regionális tudományok köréből az észak-alföldi régióban.
Szerk.: Baranyi Béla, Nagy János, Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma; Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Debrecen ; Pécs, 227-244, 2009. ISBN: 9789639899100
4. **Kormos, Z.**: Az élelmiszeripar helyzete és szerepe az Észak-alföldi régió gazdaságában.
In: Regionalitás, területfejlesztés és modernizáció az Észak-alföldi régióban. Szerk.: Baranyi Béla, Nagy János, Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma ; Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Debrecen ; Pécs, 149-160, 2008. ISBN: 9789639732247
5. **Kormos, Z.**: Ipar - Építőipar.
In: A régió gazdasága és versenyképessége: Közép-Magyarország / kész. Bakos Norbert, Brinszky Hidas Zsuzsanna, Juhász Hantos Éva, Kassay Lajosné, Kezán András, Kormos Zoltán, Pásztor László, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 13-18, 2006. ISBN: 9789632350257

Cím: 4032 Debrecen, Egyetem tér 1. □ Postacím: 4010 Debrecen, Pf. 39. □ Tel.: (52) 410-443
E-mail: publikaciok@lib.unideb.hu □ Honlap: www.lib.unideb.hu

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (4)

6. **Kormos, Z.**, Harsányi, G.: A hazai zöldség- és gyümölcsfeldolgozás versenyképességének területi szempontú vizsgálata az OCRA módszer segítségével.
Ter. stat. "közlésre elfogadva", [1-24], 2017. ISSN: 0018-7828.
7. **Kormos, Z.**, Harsányi, G., Veress, A.: A magyarországi zöldség- és gyümölcsfeldolgozás területi vizsgálata számviteli mutatók segítségével.
Stat. szle. "közlésre elfogadva", [1-24], 2017. ISSN: 0039-0690.
8. **Kormos, Z.**: Az Európai Unió és a világ élelmiszer-kereskedelme.
Eur. tükr. 13 (12), 120-127, 2008. ISSN: 1416-6151.
9. **Kormos, Z.**: Az Európai Unió és Oroszország gazdasági kapcsolatai.
Eur. tükr. 11 (11), 102-109, 2006. ISSN: 1416-6151.

Egyéb folyóiratközlemények (7)

10. **Kormos, Z.**: Környezetipar, újraparositás és regionalitás Magyarországon.
Ter. stat. 53 (4), 402-404, 2013. ISSN: 0018-7828.
11. **Kormos, Z.**: Új eredmények a térbeli társadalomszerkezet vizsgálata területén.
Ter. stat. 15 (52) (4), 406-408, 2012. ISSN: 0018-7828.
12. **Kormos, Z.**: Ahol Európa nem ér véget: a periféria periferiája.
Ter. stat. 11 (48) (2), 232-233, 2008. ISSN: 0018-7828.
13. **Kormos, Z.**: A Kárpát-medence régiói 4., Északnyugat - Erdély.
Ter. stat. 10 (47) (2), 201-203, 2007. ISSN: 0018-7828.
14. **Kormos, Z.**: Ha tér, akkor egyenlőtlenség - de lehetne szakadék nélkül? Beszámoló egy konferenciáról.
Ter. stat. 10 (47) (4), 385-386, 2007. ISSN: 0018-7828.
15. Marosi, L., **Kormos, Z.**: Regionalisták, statisztikusok és városfejlesztők Szegeden.
Ter. stat. 10 (47) (1), 95-102, 2007. ISSN: 0018-7828.
16. **Kormos, Z.**: Területi egyenlőtlenségek: Beszámoló az MST Területi Statisztikai Szakosztályának konferenciájáról.
Stat. szle. 85 (8), 749-752, 2007. ISSN: 0039-0690.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

17. **Kormos, Z.:** Az élelmiszeripar és a 2007-2013-as tervezési időszak Magyarországon:

Élelmiszeripari támogatások az Észak-Alföldön.

In: Évkönyv : Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola : "Félidőben" A közép-európai terület-, település-, vidék- és környezetfejlesztéssel foglalkozó doktori iskolák találkozója és konferenciája. Szerk.: Buday-Sántha Attila, Erdősi Ferenc, Horváth Gyula, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 230-241, 2010.

Idegen nyelvű konferencia közlemények (1)

18. **Kormos, Z.:** Competitive analysis of food industry in Hungary by OCRA procedure.

In: IV. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2015 [elektronikus dok.]. Szerk.: Szabó István, PTE Doktorandusz Önkormányzat, Pécs, 377-394, 2015. ISBN: 9789636428303

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2017.07.21.

